

GENERALINIO ADVOKATO

PHILIPPE LÉGER IŠVADA,

pateikta 2005 m. spalio 11 d.¹

1. Ar Bendrijos teisė draudžia valstybei narei numatyti, kad valstybės atsakomybė už žalą privatiems asmenims, padarytą Bendrijos teisės pažeidimais, priskiriamais aukščiausiajam teismui, pirma, nekyla, kai nagrinėjamas pažeidimas susijęs su teisės normų išaiškinimu arba faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu, antra, išskyrus šią situaciją, kyla tik tyčinės klaidos arba rimto nusižengimo atvejais?

aukščiausiajam teismui, principo, kurį Teisingumo Teismas nustatė 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendime *Köbler*, apimti².

I — Teisinis pagrindas

A — Bendrijos teisės aktai

2. Toks iš esmės yra *Tribunale di Genova* (Italija) klausimas, pateiktas byloje tarp jūrų transporto įmonės (šiuo metu likviduojamos) ir Italijos valstybės, kilusioje pastarajai suteikus tiesiogines subsidijas įmonei konkurentei.

4. Bendrijos teisės nuostatos, taikytinos pagrindinės bylos faktinėms aplinkybėms, yra EB sutarties nuostatos, reglamentuojančios valstybės pagalbą bei piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi.

3. Šiuo klausimu Teisingumo Teismo prašoma patikslinti valstybės narės atsakomybės už žalą privatiems asmenims, padarytą Bendrijos teisės pažeidimais, priskiriamais

5. Valstybės pagalba yra draudžiama iš principo. EB sutarties 92 straipsnio 1 dalis (tapusi EB 87 straipsnio 1 dalimi) numato, kad „išskyrus tuos atvejus, kai ši Sutartis nustato kitaip, valstybės narės arba iš jos valstybinių išteklių bet kokia forma suteikta pagalba, kuri, palaikydama tam tikras įmones

1 — Originalo kalba: prancūzų.

2 — C-224/01, Rink. p. I-10239.

arba tam tikrų prekių gamybą, iškraipo konkurenciją arba gali ją iškraipyti, yra nesuderinama su bendrąja rinka, kai ji daro įtaką valstybių narių tarpusavio prekybai“.

6. Sutartyje yra numatytos kelios šio principo išimtys. Tik kai kurios iš jų gali būti svarbios pagrindinei bylai.

7. Pirmiausia tai išimtys, numatytos Sutarties 92 straipsnio 3 dalies a ir c punktuose (tapusiuose EB 87 straipsnio 3 dalies a ir c punktais), susijusios su regionine pagalba³. Jos gali būti laikomos suderinamos su bendrąja rinka.

8. EB sutarties 77 straipsnyje (tapusiame EB 73 straipsniu) numatyta kita, speciali išimties transporto sektoriui rūšis, susijusi su pagalba, skirta transporto koordinavimo reikmėms arba jei ji kompensuoja tam tikrus įsipareigojimus, siejamus su viešosios paslaugos sąvoka. Tokia pagalba yra suderinama su Sutartimi.

9. Papildoma išimtis, nustatyta EB sutarties 90 straipsnio 2 dalyje (tapusioje EB 86 straipsnio 2 dalimi), skirta įmonėms, kurioms patikėta teikti bendros ekonominės svarbos paslaugas. Praktiškai pastarosioms „šioje Sutartyje nustatytos taisyklės, ypač konkurencijos taisyklės, yra taikomos, jei jų taikymas nei teisiškai, nei faktiškai netrukdo atlikti joms patikėtų specialių uždavinių“. Ši išimtis galima, tik jeigu „prekybos plėtojimui <...> (nėra) daroma tokio poveikio, kuris prieštarautų Bendrijos interesams“.

10. Iš principo Europos Bendrijų Komisija, išskyrus nacionalinius teismus, yra vienintelė kompetentinga pateikti nuomonę apie pagalbos suderinamumą⁴. Todėl Komisijos atliekama kontrolė vykdoma pagal skirtingas taisykles, atsižvelgiant į tai, ar atitinkama pagalba yra esama, ar nauja. Esama pagalba yra tikrinama nuolat po to, kai ji yra suteikta, siekiant nustatyti, ar ji yra suderinama su bendrąja rinka, nauja pagalba, priešingai, yra kontroliuojama iš anksto prieš ją suteikiant, tuomet, kai ji dar tik planuojama.

3 – Tiksliau kalbant, Sutarties 92 straipsnio 3 dalies a punkte numatyta „pagalba, skirta regionų, kuriuose yra neįprastai žemas gyvenimo lygis arba didelis nedarbas, ekonominei plėtrai skatinti“, 92 straipsnio 3 pastraipos c punkte – „pagalba, skirta tam tikros ekonominės veiklos rūšių arba tam tikrų ekonomikos sričių plėtrai skatinti, jei ji netrikdo prekybos sąlygų taip, kad prieštarautų bendram interesui“.

4 – Neatsižvelgiu į Komisijos ir nacionalinių teismų vaidmens pokyčius, kuriuos lėmė 1998 m. gegužės 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 994/98 dėl Europos bendrijos steigimo sutarties 92 ir 93 straipsnių taikymo kai kurioms horizontalios valstybės pagalbos rūšims (OL L 142, p. 1), nes šis reglamentas įsigaliojo po to, kai atsirado pagrindinės bylos faktinių aplinkybės.

11. Kad Komisija galėtų atlikti išankstinę kontrolę, EB sutarties 93 straipsnio 3 dalyje (tapusioje EB 88 straipsnio 3 dalimi) nustatyta valstybių narių pareiga informuoti apie visus ketinimus suteikti pagalbą. Pagal tą patį straipsnį greta pareigos informuoti valstybės narės privalo savo pasiūlytų priemonių neįgyvendinti tol, kol Komisija priims galutinį sprendimą dėl jų suderinamumo. Turi būti įvykdyti abu šie įsipareigojimai. Taigi nauja pagalba laikoma neteisėta tuomet, kai ji buvo suteikta neinformavus Komisijos arba kai apie ją buvo tinkamai informuota, tačiau ji buvo suteikta pirmiau, nei Komisija per nustatytą terminą priėmė sprendimą dėl suderinamumo⁵.

13. Piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi yra bendrai ir sistemiskai draudžiamas. Konkrečiai EB sutarties 86 straipsnio 1 dalis (tapusi EB 82 straipsnio 1 dalimi) numato, kad „kaip nesuderinamas su bendrąja rinka draudžiamas bet koks vienos ar keleto įmonių piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi bendrojoje rinkoje arba didelėje jos dalyje, galintis paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą“. Šios nuostatos taip pat taikomos tiesiogiai⁷.

14. Sutarties nuostatos dėl valstybės pagalbos ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi yra taikomos transporto sektoriui, taip pat ir jūrų transportui⁸.

12. EB sutarties 93 straipsnio 3 dalies nuostatos yra taikomos tiesiogiai, nes jos nustato privatiems asmenims teises, kurias nacionaliniai teismai yra įpareigoti užtikrinti⁶.

B — Nacionalinės teisės aktai

15. Italijoje valstybės atsakomybę už teismo veiklą reglamentuoja 1988 m. balandžio 13 d. Įstatymas Nr. 117 dėl vykdant teismo funk-

5 — Šių Sutarties procesinių taisyklių valstybės pagalbos srityje visuma nebuvo pakeista 1999 m. kovo 22 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 659/1999, nustatančiu išsamias EB sutarties 93 straipsnio taikymo taisykles (OL L 83, p. 1), kuris įsigaliojo po to, kai atsirado pagrindinės bylos faktinės aplinkybės, ir kuriame iš esmės tik perimta esama Teisingumo Teismo praktika šioje srityje.

6 — Žr. būtent 1964 m. liepos 15 d. Sprendimą *Costa* (6/64, Rink. p. 1141); 1973 m. birželio 19 d. Sprendimą *Capolongo* (77/72, Rink. p. 611, 6 punktas); 1973 m. gruodžio 11 d. Sprendimą *Lorenz* (120/73, Rink. p. 1471, 8 punktas); 1991 m. lapkričio 21 d. Sprendimą *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires ir Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon* (C-354/90, Rink. p. I-5505, toliau — „sprendimas *Saumon*“, 11 punktas) ir 1996 m. liepos 11 d. Sprendimą *SFEI ir kt.* (C-39/94, Rink. p. I-3547, 39 punktas).

7 — Žr. būtent 1989 m. balandžio 11 d. Sprendimą *Ahmed Saeed Flugreisen ir Silver Line Reisebüro* (66/86, Rink. p. 803, 32 punktas).

8 — Dėl taisyklių valstybės pagalbos srityje žr. būtent 1978 m. spalio 12 d. Sprendimą *Komisija prieš Belgiją* (156/77, Rink. p. 1881, 10 ir 11 punktai). EB 86 straipsnio, susijusio su piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi, klausimu žr. būtent 1986 m. balandžio 30 d. Sprendimą *Asjes ir kt.* (209/84–213/84, Rink. p. 1425, 39, 42 ir 45 punktai).

cijas padarytos žalos atlyginimo ir teisėjų civilinės atsakomybės (legge n° 117 (sul risarcimento dei danni cagionati nell'esercizio delle funzioni giudiziarie e responsabilità civile dei magistrati)⁹.

18. Kaip šio principo išimtis minėto straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad „dėl vykdant teismines funkcijas atlikto teisės normų išaiškinimo ir faktinių aplinkybių bei įrodymų įvertinimo negali kilti atsakomybė“. Panašu, kad tokia valstybės atsakomybės išimtis yra kilusi iš siekio apsaugoti teisėjų nepriklausomumą, kuris yra konstitucinės vertės principas¹².

16. Įstatymų leidėjas ginčijamą nacionalinės teisės aktą priėmė po 1987 m. lapkritį įvykusio referendumo, kuris panaikino iki tol šią sritį reglamentavusias teisės nuostatas¹⁰.

19. Sąvoka „rimtas nusižengimas“ pagal ginčijamo teisės akto 2 straipsnio 1 dalį apima kelis atvejus, kurie įvardyti minėto straipsnio 3 dalyje. Taigi „rimtas nusižengimas yra:

17. Ginčijamo nacionalinės teisės akto 2 straipsnio 1 dalis nustato principą, kad „kiekvienas asmuo, patyręs nepateisinamos žalos dėl teisėjo¹¹ elgesio, akto ar jo priimtos priemonės, nes teisėjas, vykdydamas savo funkcijas, padarė tyčinę klaidą arba rimtą nusižengimą, arba dėl atsisakymo vykdyti teisingumą, gali pradėti procesą prieš valstybę dėl savo patirtos turtinės žalos, taip pat dėl neturtinės žalos, kuri atsirado dėl asmens laisvės atėmimo, atlyginimo“.

a) sunkus įstatymo pažeidimas dėl nepateisinamo nerūpestingumo;

b) tvirtinimas, kurį lemia nepateisinamas nerūpestingumas, jog yra aplinkybė, kurios buvimą neginčijamai paneigia bylos dokumentai;

c) tvirtinimas, kurį lemia nepateisinamas nerūpestingumas, jog nėra aplinkybės, kurios buvimą neginčijamai įrodo bylos dokumentai;

9 — 1988 m. balandžio 15 d. GURI Nr. 88, p. 3, toliau – „ginčijamas nacionalinės teisės aktas“.

10 — Šios nuostatos buvo numatytos Civilinio proceso kodekso 55, 56 ir 74 straipsniuose. Pagal jas valstybės atsakomybė dėl teisminės veiklos galėjo kilti tik tyčinės klaidos, sukčiavimo ir kyšio ėmimo atvejais.

11 — Pagal ginčijamo teisės akto 1 straipsnį šis įstatymas taikomas „visiems teisminei veiklą vykdantiems bendrųjų, administracinių, finansų, karo ir specialiųjų teismų nariams, neatsižvelgiant į funkcijų pobūdį, ir kitiems asmenims, kurie dalyvauja vykdam teisminei veiklą“.

12 — Žr. 1989 m. birželio 19 d. *Corte costituzionale* sprendimą Nr. 18, 10 punktą (*Giustizia civile*, 1989, I, p. 769).

- d) priemonės, susijusios su asmens laisve, priėmimas kitokiais nei įstatymu numatytais atvejais arba nepateikus motyvų“.
- grįstas. Sprendimas dėl nepriimtino gali būti skundžiamas apeliacine ir kasacine tvarka¹⁴.

20. Dėl sąvokos „atsisakymas vykdyti teisingumą“, kuri taip pat numatyta ginčijamo nacionalinės teisės akto 2 straipsnio 1 dalyje, ji 3 straipsnio 1 dalyje apibrėžta kaip „teisėjo atsisakymas atlikti veiksmus pagal savo kompetenciją, jų neatlikimas arba delsimas juos atlikti, jei, pasibaigus įstatymu numatytam terminui atlikti nagrinėjamą veiksma, šalis pateikė prašymą tokį veiksma atlikti ir per trisdešimt dienų nuo minėto prašymo pateikimo kanceliarijoje dienos be pateisinamos priežasties nebuvo imtasi jokių priemonių <...>“.

II — Faktinės aplinkybės ir pagrindinė byla

22. 1981 m. jūrų transporto įmonė *Traghetti del Mediterraneo* (toliau – *TDM*), atsiskaičiusi su savo kreditoriais, pateikė *Tribunale di Napoli* ieškinį konkuruojančiai įmonei *Tirrenia di Navigazione* (toliau – *Tirrenia*) dėl žalos, kurią pastaroji jai padarė nuo 1976 iki 1980 m. gautų valstybės subsidijų dėka vykdyta žemų kainų politika (žemesnių už savikainą) jūrų kabotažo tarp žemyninės Italijos ir Sardinijos bei Sicilijos salų rinkoje.

21. Ieškiny s dėl valstybės atsakomybės už teismo veiklą pateikiamas Italijos Ministrų tarybos pirmininkui¹³. Reikalavimą atlyginti žalą, pateiktą tokia me ieškinyje, turi preliminarai išnagrinėti kompetentingas teismas, kuris nusprendžia dėl priimtino mo. Pagal ginčijamo nacionalinės teisės akto 5 straipsnio 3 dalį toks reikalavimas pripažįstamas nepriimtiniu, jei jis neatitinka sąlygų ar kriterijų, nustatytų minėto teisės akto 2, 3 ir 4 straipsniuose arba yra akivaizdžiai nepa-

23. Pagrįsdama savo ieškinį *TDM* teigė, kad ginčijamas elgesys yra nesąžiningos konkurencijos veiksmai Italijos civilinio kodekso 2598 straipsnio 3 dalies prasme, taip pat piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kurį draudžia Sutarties 86 straipsnio 1 dalis. Ieškovė taip pat remiasi tariamu EB sutarties 85 straipsnio (tapusio EB 81 straipsniu), Sutarties 90 ir 92 straipsnių pažeidimu.

13 — Žr. ginčijamo nacionalinės teisės akto 4 straipsnio 1 dalį.

14 — Žr. ginčijamo nacionalinės teisės akto 5 straipsnio 4 dalį.

24. 1993 m. balandžio 22 d. Sprendimu *Tribunale di Napoli* šį reikalavimą dėl žalos atlyginimo atmetė. Šį sprendimą, kurį ieškovas apskundė apeliacine tvarka, 1997 m. sausio 7 d. Sprendimu *Corte d'appello di Napoli* paliko galioti, motyvuodamas būtent tuo, kad ginčijamos subsidijos atitiko regionų vystymo tikslą bei kad bet kuriuo atveju jos nedaro neigiamo poveikio nei su atsakovės vykdoma veikla konkuruojančiai, nei kitai jūrų transporto veiklai, todėl subsidijų suteikimas neprieštaruoja Sutarčiai.

25. Priimdamas sprendimą apeliacinės instancijos teismas nemanė, priešingai nei to prašė *TDM*, kad reikia pateikti Teisingumo Teismui prejudicinį klausimą dėl Sutarties nuostatų, susijusių su valstybės pagalba, išaiškinimo siekiant nustatyti, ar jos draudžia ginčijamų subsidijų suteikimą.

26. Po to, kai buvo pradėtas *TDM* likvidavimas, bankroto administratorius (kurį taip pat vadinsiu *TDM*) šį sprendimą apskundė kasacine tvarka. Nagrinėjant šį skundą ieškovė dar kartą pateikė prašymą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

27. 1999 m. spalio 8 d. Sprendimu *Corte suprema di cassazione* atmetė minėtą skundą, nepriimdamas sprendimo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Nors Teisingumo Teismo nėra prašoma nagrinėti šio sprendimo turinio, kad prašymą priimti prejudicinį

sprendimą pateikusiam teismui pateiktų ieškinio dėl žalos atlyginimo, kuris patenka tik į pastarojo jurisdikciją, pagrįstumo įvertinimo gaires, manau, jog būtų naudinga atsižvelgti į šį sprendimą, nes jis yra svarbiausias pagrindinėje byloje.

28. Dėl Sutarties nuostatų, susijusių su valstybės pagalba, tariamo pažeidimo *Corte suprema* nusprendė, kad pagal Sutarties 90 ir 92 straipsnius tam tikrais atvejais, tokiais koks nagrinėjamas, leidžiama nukrypti nuo draudimo teikti valstybės pagalbą principo, siekiant skatinti vargingų regionų ekonominę plėtrą arba patenkinti prekių ar paslaugų paklausą, kurios negalima visiškai patenkinti laisvos konkurencijos sąlygomis.

29. Kartu teismas pabrėžė, kad laikotarpiu, kai subsidijos buvo suteiktos, masinis transportas jūra tarp žemyninės Italijos ir jos pagrindinių salų dėl jo sąnaudų galėjo būti užtikrintas tik jūra, todėl reikėjo patikėti šią veiklą viešajam koncesininkui, taikančiam nustatytą tarifą. Jo nuomone, dėl to atsiradęs konkurencijos iškraipymas nepaneigia ginčijamos pagalbos suderinamumo su Sutartimi, nes būtent *TDM* nepavyko įrodyti, jog *Tirrenia* pasinaudojo valstybės suteikta pagalba, kad gautų pelno iš kitos veiklos nei ta, kuriai buvo skirtos subsidijos.

30. Dėl ieškinio pagrindo, susijusio su tariaumu Sutarties 85 ir 86 straipsnių pažeidimu, *Corte suprema di cassazione* jį laikė nepagrįstu motyvuodamas tuo, kad ginčo faktinių aplinkybių metu jūrų kabotažo veikla dar nebuvo liberalizuota ir kad šios veiklos ribotas pobūdis bei ribota geografinė apimtis neleido aiškiai nustatyti atitinkamos rinkos pagal Sutarties 86 straipsnį.

31. Dėl TDM pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą šis aukščiausiasis teismas taip pat nusprendė, kad nėra būtina kreiptis su tokiu prašymu, nes *Corte d'appello di Neapoli* pozicija, kurios laikomasi kasacine tvarka apskųstame sprendime, atitinka Teisingumo Teismo praktiką, ypač 1985 m. gegužės 22 d. Sprendimą *Parlamentas prieš Tarybą*¹⁵, susijusį su transportu.

32. Paskelbus šį *Corte suprema di cassazione* sprendimą, TDM pateikė *Tribunole di Genova* ieškinį dėl Italijos Respublikos atsakomybės (pareikštą Italijos Ministrų tarybos pirmininkui), kuriuo prašoma atlyginti šiuo sprendimu jai padarytą žalą.

33. Pagrįsdama savo ieškinį ji teigia, kad ginčijamame sprendime remiamasi netiksliu Sutarties normų, susijusių su konkurencija ir valstybės pagalba, išaiškinimu, taip pat klai-

dinga mintimi, jog šiuo klausimu yra nusišlovėjusi Teisingumo Teismo praktika. Tai reikštų, kad šiuo sprendimu *Corte suprema di cassazione* vienu metu pažeidė Bendrijos materialinę teisę bei pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, kuri aukščiausiems teismams nustatyta EB sutarties 177 straipsnio 3 pastraipoje (tapusioje EB 234 straipsnio trečiąja pastraipa).

34. Šiuo klausimu TDM teigia, kad jei būtų pateiktas prašymas dėl prejudicinio sprendimo, labai tikėtina, jog Teisingumo Teismas būtų pateikęs atitinkamų Sutarties normų išaiškinimą, dėl kurio *Corte suprema di cassazione* būtų priėmus sprendimą patenkinti jos reikalavimus. Kaip šio teiginio įrodymą ji nurodo, kad vykstant subsidijų, skirtų *Tirrenia* po pagrindinėje byloje nagrinėjamo laikotarpio, kontrolės procedūrai (kurią Komisija iniciavo nagrinėjamu sprendimu, užbaigto proceso metu) Komisija priėmė sprendimą, kuriame pabrėžė jūrų kabotažo Bendrijoje svarbą bei sunkumus įvertinant viešųjų subsidijų suderinamumą su Sutarties nuostatomis valstybės pagalbos srityje¹⁶. TDM nuomone, šiame sprendime Komisijos nustatyti vertinimo kriterijai, į

16 — Kalbama apie 2001 m. birželio 21 d. Komisijos sprendimą Nr. 2001/851/EB dėl valstybės pagalbos, kurią Italija suteikė jūrų kompanijai *Tirrenia di Navigazione* (OL L 318, p. 9). Pažymėtina, kad šiuo sprendimu Komisija nusprendė, jog šiai įmonei nuo 1990 m. sausio 1 d. iki 2000 m. gruodžio 31 d. suteikta pagalba kaip kompensacija už viešąsias paslaugas yra suderinama su bendrąja rinka ir leido, su išlyga, kad bus laikomasi tam tikrų sąlygų, pagalbą, suteiktą nuo 2001 m. sausio 1 d. iki 2004 m. gruodžio 31 dienos. Pripažinta, kad šiai naujai pagalbai taikomos EB 86 straipsnio 2 dalyje numatytos išimties, bet netaikomos EB 87 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytos išimties.

15 — 13/83, Rink. p. 1513.

kuriuos reikėtų atsižvelgti nagrinėjant ginčijamų subsidijų suderinamumą, paneigtų *Corte suprema di cassazione* analizę nagrinėjamame sprendime.

už Bendrijos teisės pažeidimus principą taikyti ir teismo veiklai, *Tribunale di Genova* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

35. Italijos Ministrų tarybos pirmininkas ginčija *TDM* pateiktą reikalavimą atlyginti žalą motyvuodamas būtent tuo, kad ginčijamo teisės akto 2 straipsnio 2 dalis tokiau atveju nenumato valstybės atsakomybės, nes nagrinėjama teismo veikla yra susijusi su teisės normų išaiškinimu.

36. Atsakydama į šį argumentą *TDM* teigia, jog minėtas teisės aktas teismo veikla valstybės padarytos žalos atlyginimą privatiems asmenims padarytų ypač sudėtingą, praktiškai neįmanomą. Tokia situacija prieštarautų principams, kuriuos Teisingumo Teismas nustatė 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendime *Francovich ir kt.*¹⁷ bei 1996 m. kovo 5 d. Sprendime *Brasserie du Pêcheur ir Factortame*¹⁸.

„1. Ar valstybei (narei) kyla deliktinė atsakomybė privačių asmenų atžvilgiu dėl jos teismų padarytų klaidų taikant Bendrijos teisę arba jos netaikymo ir ypač dėl to, kad paskutinės instancijos teismas neįvykdo savo pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo pagal Sutarties 234 straipsnio trečiąją pastraipą?

III — Prejudicinis klausimas

37. Atsižvelgęs į šalių pateiktus teiginius ir abejodamas, ar galima valstybės atsakomybės

2. Jei reikia laikyti, kad valstybė narė yra atsakinga už savo teismų klaidas taikant Bendrijos teisę ir ypač už tai, kad paskutinėje instancijoje sprendžiantis teismas nesikreipia į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo, kaip numatyta Sutarties 234 straipsnio trečiojoje pastraipoje, ar valstybės atsakomybę už jos teismų klaidas

17 — C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357.

18 — C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029.

reglamentuojančios nacionalinės teisės nuostatos, kurios:

- pašalina atsakomybę, susijusią su vykdant teisminę veiklą atliktu teisės normų išaiškinimu ir faktinių aplinkybių bei įrodymų įvertinimu,
- valstybės atsakomybę numato tik teisėjo tyčinės klaidos ir rimto nusizengimo atvejais,

yra kliūtis šiai atsakomybei kilti ir ar kartu jos nesuderinamos su Bendrijos teisės principais?“

38. Priėmus minėtą sprendimą *Köbler* (po sprendimo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo), kurį Teisingumo Teismas išsiuntė *Tribunale di Genova*, pastarasis, išklausęs šalis pagrindinėje byloje, nusprendė atsiimti pirmąjį prejudicinį klausimą, į kurį minėtame sprendime buvo atsakyta teigiamai, ir palikti antrąjį, todėl lieka vienintelis prejudicinis klausimas, kuriuo siekiama sužinoti, ar „valstybės atsakomybę už jos teismų klaidas reglamentuojančios nacionalinės teisės nuostatos, kurios pašalina atsakomybę, susijusią su vykdant teisminę veiklą atliktu teisės normų išaiškinimu ir faktinių aplinkybių bei įrodymų įvertinimu, ir valstybės atsakomybę numato tik teisėjo tyčinės klaidos ir rimto nusizengimo atvejais, yra kliūtis šiai atsakomybei kilti ir ar kartu jos nesuderinamos su Bendrijos teisės principais“.

IV — Prejudicinio klausimo reikšmė ir apimtis

39. Taip suformuluotas likęs prejudicinis klausimas yra platus, nes apima teismų veiklos visumą, t. y. ir aukščiausiųjų teismų, ir žemesnės instancijos teismų veiklą. Tačiau būtina pažymėti, kad ieškiniu dėl valstybės atsakomybės, kuris yra pagrindinės bylos pagrindas, yra ginčijamas aukščiausiojo teismo sprendimas, kuris nebegali būti apskųstas, bet ne žemesnės instancijos teismų, kurie prieš tai priėmė tokius pačius sprendimus toje pačioje byloje, sprendimai¹⁹. Dėl to būtina pakeisti prejudicinio klausimo formulotę, kad Teisingumo Teismo atsakymas apimtų tik tai, kas yra būtina bylai, kurią nagrinėja prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikęs teismas, išspręsti.

40. Be to, siekiant labiau patikslinti prejudicinio klausimo apimtį, būtina pateikti keletą pastebėjimų dėl ginčijamo nacionalinės teisės akto, dėl kurio tariamo Bendrijos teisės neatitikimo kilo prašymas dėl prejudicinio sprendimo, reikšmės.

19 — Be to, kaip jau pabrėžia savo išvadoje minėtoje byloje *Köbler* (38 punktas), jei nėra galimybės apskųsti pagal vidaus teisę aukščiausiojo teismo priimto sprendimo, ieškinyje dėl valstybės atsakomybės yra vienintelis teisinis kelias, leidžiantis *ultima ratio* užtikrinti pažeistos teisės atstatymą bei galiausiai užtikrinti, kad veiksminga teisminė pagal Bendrijos teisę privatiems asmenims suteikiamų teisių apsauga būtų pakankamo lygio; tai netaikoma žemesnės instancijos teismų priimtiems sprendimams, nes jie gali būti apskųsti pagal vidaus teisę.

41. *Tribunale di Genova* nuomone, jei minėtas teisės aktas turėtų būti taikomas šiuo atveju, *TDM* pateiktas reikalavimas būtų laikomas akivaizdžiai nepriimtiniu (kaip tai teigia atsakovas), nes šis reikalavimas yra grindžiamas tariamu teismo atliktu klaidingu teisės normų išaiškinimu, patikslinant, kad tiek prašymo dėl prejudicinio sprendimo nebuvimas, tiek Bendrijos nuostatų taikymas ginčo situacijai yra tokio atlikto išaiškinimo rezultatas²⁰.

42. Šis teiginys remiasi nuostata, pagal kurią, atsižvelgiant į ginčijamą nacionalinės teisės aktą, teismo išaiškinimo veikla „nepriklausomai nuo to, ar ja remiamasi iš esmės, pati savaime turi būti laikoma teisėta“, nes pagal jos pobūdį neįmanoma, kad dėl jos atsirastų valstybės atsakomybė²¹.

43. Per posėdį Italijos vyriausybė pateikė ginčijamo nacionalinės teisės akto išaiškinimą, kuris iš esmės skyrėsi nuo to, kurio laikėsi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Jos nuomone, minėto įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nustatytas valstybės atsakomybės dėl atlikto teisės normų išaiškinimo pašalinimas nėra taikomas tuomet, kai tokiu išaiškinimu padarytas sunkus įstatymo pažeidimas dėl nepateisina-

mo nerūpestingumo to paties straipsnio 3 dalies a punkto nuostatos prasme. Iš tiesų pastaroji nuostata būtų išimtis valstybės atsakomybės pašalinimo taisyklės, nustatytos 2 straipsnio 2 dalyje, kuri pati savaime yra atsakomybės principo, nustatyto to paties straipsnio 1 dalyje, išimtis.

44. Iš tiesų iš pirmo žvilgsnio gali kilti klausimas, kiek įstatymo pažeidimo atvejai, nustatyti ginčijamo nacionalinės teisės akto 2 straipsnio 3 dalies a punkte, gali būti nesusiję su teisės normų išaiškinimo veikla, kuriai taikoma to paties straipsnio 2 dalis, tuomet minėta 3 dalis nenustatytų jokios taisyklės, numatytos minėto straipsnio 2 dalyje, išimties. Tik jei taip būtų, minėtas įstatymas tuo pačiu metu nustatytų valstybės atsakomybės pašalinimą kai kuriose teismo veiklos srityse (numatytą minėtoje 2 dalyje) bei tokios atsakomybės apribojimą kitose teismo veiklos srityse (kurie būtų numatyti 3 dalyje). Iš tiesų situacijoje, kai veiklos sritys, kurioms taikomos kiekviena iš šių dalių, visai nesiskiria ir visiškai sutampa, tikrai būtų įmanoma suprasti ginčijamą nacionalinės teisės aktą tik kaip apribojantį, bet ne pašalinantį valstybės atsakomybę.

20 — Žr. sprendimo kreiptis dėl prejudicinio sprendimo tekstą prancūzų kalba, p. 7 ir 9.

21 — Ten pat, p. 7.

45. Kartu pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, susijusią su funkcijų paskirstymu Teisingumo Teismui ir nacionaliniams teismams, kuri reguliuoja prašymo dėl prejudicinio sprendimo procesą, tik nacionaliniai teismai gali aiškinti nacionalinę teisę, o Teisingumo Teismas to negali²².

nagrinėjamas pažeidimas susijęs su teisės normų išaiškinimu arba faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu, antra, išskyrus šį atvejį, kyla tik tyčinės klaidos ar rimto nusižengimo atvejais.

V — Analizė

46. Iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo pateikto ginčijamo nacionalinės teisės akto 2 straipsnio 2 dalies išaiškinimo darau išvadą, jog pagal minėtą straipsnį valstybės atsakomybė už teismo veiklą yra pašalinama tuomet, kai teismo elgesys yra susijęs su teisės normų išaiškinimo veiksmais, net ir tada, kai tokie veiksmai lemia sunkų įstatymo pažeidimą dėl nepateisinamo nerūpestingumo. Kitaip sakant, manau, kad ginčijamo nacionalinės teisės akto 2 straipsnio 3 dalies a punktas yra taikomas kitais įstatymo pažeidimo atvejais nei tie, kurie numatyti to paties straipsnio 2 dalyje.

48. Kad atsakyčiau į šį klausimą, išnagrinėsiu valstybės atsakomybės už aukščiausiojo teismo veiksmus pašalinimo, po to apribojimo suderinamumą su Bendrijos teise, kaip tai savo klausimo formuluotėje nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

47. Todėl manau, jog prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prejudiciniu klausimu iš esmės nori sužinoti, ar Bendrijos teisė draudžia numatyti, kad valstybės atsakomybė už žalą privatiems asmenims, padarytą aukščiausiajam teismui pažeidus Bendrijos teisę, pirmą, nekyla, kai

A — Dėl valstybės atsakomybės pašalinimo, kai Bendrijos teisės pažeidimas, priskiriamas nacionaliniam aukščiausiajam teismui, yra susijęs su teisės normų išaiškinimu

49. Priminsime, kad minėtame sprendime *Köbler* Teisingumo Teismas nusprendė, jog principas, kad valstybė narė privalo atlyginti žalą privatiems asmenims, padarytą jai priskiriamais Bendrijos teisės pažeidimais, taikomas ir tuomet, kai nagrinėjamas teisės

22 — Žr. būtent 1986 m. kovo 13 d. Sprendimą *Sinatra* (296/84, Rink. p. 1047, 11 punktas) ir 1996 m. rugsėjo 26 d. Sprendimą *Allain* (C-341/94, Rink. p. I-4631, 11 punktas).

pažeidimas padarytas aukščiausiojo teismo sprendimu. Tai išplaukia iš privačių asmenų teisių apsaugos reikalavimo, kuriuo grindžiama Bendrijos teisė²³.

50. Ši išvada negali būti paneigta remiantis argumentais, grindžiamais būtent teisėjų nepriklausomumu ar teismo sprendimo *res judicata* galios principu, kuriuos Teisingumo Teismas aiškiai atmetė²⁴. Nors iš tiesų Teisingumo Teismas atsižvelgė į teismų funkcijos ypatumus bei teisėtą teisinio saugumo reikalavimą ir dėl to numatė, kad valstybės atsakomybė gali kilti tik „išskirtiniais atvejais, kai teismas (t. y. aukščiausiasis teismas) akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę“²⁵, vis dėlto jis mano, jog nei teisėjų nepriklausomumo, nei *res judicata* galios principas negali pateisinti bendro bet kokios valstybės atsakomybės pašalinimo už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus tokiam teismui.

51. Mano nuomone, tokie principai, nors ir būdami konstitucinės vertės, negali pateisinti valstybės atsakomybės pašalinimo taip pat ir

specifinėje situacijoje, kai aukščiausiojo teismo padarytas Bendrijos teisės pažeidimas yra susijęs su teisės normų išaiškinimu²⁶.

52. Laikantis priešingos pozicijos, valstybės atsakomybės už aukščiausiojo teismo veiksmus principas, kurį Teisingumo Teismas nustatė minėtame *Köbler* sprendime, taptų beprasmis arba neveiksmingas.

53. Iš tiesų teisės normų aiškinimas yra pagrindinė teismo veiklos dalis. Tuo labiau kalbant apie aukščiausiuosius teismus, kurie privalo nacionaliniu lygmeniu vienodinti teisės aiškinimą.

54. Būtent dėl šio aukščiausiesiems teismams, kurių sprendimai negali būti apskūsti pagal vidaus teisę, tenkančio svarbaus vaidmens, jie privalo pagal EB 234 straipsnį kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudicininiais klausimais dėl Bendrijos teisės išaiškinimo tam, kad šioje srityje būtų išvengta

23 — Žr. minėtą sprendimą *Köbler* (36 punktas).

24 — Ten pat (37–43 punktai).

25 — Ten pat (53 punktas).

26 — Šiuo klausimu priminiau, kad, kaip jau nurodžiau šios išvados 18 punkte, valstybės atsakomybės pašalinimas, numatytas ginčijamo teisės akto 2 straipsnio 2 dalyje (kuris taikomas šioje specifinėje situacijoje), atrodo, buvo nustatytas siekiant apsaugoti teisėjų nepriklausomumą, kuris yra konstitucinės vertės principas.

teismų praktikos skirtumų Bendrijos vi-
duje²⁷.

55. Gali būti, jog vykdydami savo tradicinę teisės normų aiškinimo vienodinimo funkciją teismai padaro taikomos Bendrijos teisės pažeidimą, dėl kurio gali kilti valstybės atsakomybė, jei šis pažeidimas yra akivaizdus²⁸. Toks pažeidimas, kylantis iš teisės normų išaiškinimo veiklos, gali būti padarytas daugelyje situacijų; pateiksiu kelis tokių situacijų, galinčių susidaryti atskirai ar bendrai, pavyzdžius.

56. Pirmiausia, atitinkamas pažeidimas gali kilti iš taikomos Bendrijos teisės neatitinkančio nacionalinės teisės išaiškinimo. Pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką tai prieštarautų visiems nacionaliniams teismams tenkančiai pareigai laikytis Bendrijos teisę atitinkančio aiškinimo, kurio reikšmė buvo neseniai priminta 2004 m. spalio 5 d. Sprendime *Pfeiffer ir kt.*²⁹, nagrinėjant privačių asmenų ginčą dėl nacionalinės teisės

nuostatų, priimtų perkeliant direktyvą, nu-
statančią teises privatiems asmenims, tai-
kymo.

57. 2003 m. gruodžio 9 d. Sprendime *Komisija prieš Italiją*³⁰, priimtame truputį vėliau nei minėtas sprendimas *Köbler*, Teisingumo Teismo nagrinėta situacija, galima sakyti, panaši į šią Bendrijos teisės pažeidimo situaciją (žinoma, darant prielaidą, kad atitinkamą nacionalinį įstatymą galima išaiškinti neprieštaraujant Bendrijos teisei).

58. Toje byloje Komisija kaltino Italijos Respubliką, kad ji paliko galioti nacionalinės teisės aktą, pagal kurį, taip kaip jį aiškino Italijos teismai, tarp jų ir *Corte suprema di cassazione*, ir kaip taikė administracinės institucijos, mokesčių, surinktų pažeidžiant Bendrijos teisę, susigrąžinimas praktiškai buvo neįmanomas arba ypač sudėtingas atsižvelgiant į privatiems asmenims, siekiantiems susigrąžinti neteisėtai surinktas sumas, keliamus įrodymų reikalavimus.

59. Toks nacionalinės teisės aktas pats savaime neprieštaravo Bendrijos teisei, nes, kaip tai pabrėžė Teisingumo Teismas, jis buvo neutralus tiek pareigos įrodyti, kad tokiais mokesčiais buvo apmokestinti kiti

27 — Teisingumo Teismas šį pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo tikslą nustatė 1982 m. spalio 6 d. Sprendime *Cifit* (283/81, Rink. p. 3415, 7 punktą).

28 — Vėliau nagrinėsiu šios sąlygos valstybės atsakomybei atsirasti, kuri nustatyta minėto sprendimo *Köbler* 54–56 punktuose, reikšmę.

29 — C-397/01–C-403/01, Rink. p. I-8835, 110–115 punktai.

30 — C-129/00, Rink. p. I-14637.

asmenys, tiek šiuo tikslu leistinų įrodinėjimo būdų atžvilgiu³¹. Vis dėlto teismai nacionalinės teisės aktą aiškino skirtingai, ir šio akto taikymas pagal vienų išaiškinimą atitiko Bendrijos teisę, o pagal kitų jos neatitiko. Kadangi pastaroji tendencija teismų praktikoje buvo reikšminga ir nevienkartinė, Teisingumo Teismas į ją atsižvelgė apibrėždamas nagrinėjamo nacionalinės teisės akto apimtį. Dėl to jis atkreipė ypatingą dėmesį į *Corte suprema di cassazione*³² sprendimus, kuriuose nacionalinis įstatymas buvo išaiškintas nesuderinamai su Bendrijos teise ir akivaizdžiai pažeidžiant Teisingumo Teismo praktiką šioje srityje³³.

60. Atsižvelgęs į tokius teismų ir administracinių institucijų praktikos šioje srityje skirtumus, rodančius, jog nagrinėjamas nacionalinės teisės aktas nebuvo pakankamai aiškus, kad pats užtikrintų Bendrijos teisę atitinkantį taikymą ir todėl nacionalinis įstatymų leidėjas jį reikiamai pataisytų ar paašikintų³⁴, Teisingumo Teismas nusprendė, kad ieškinys dėl pažeidimo buvo pagrįstas.

61. Jei atitinkamas Bendrijos teisės pažeidimas būtų priskiriamas nacionalinių institucijų visumai (teisminėms, administracinėms ir įstatymų leidžiamosioms), o ne tik *Corte suprema di cassazione*, ir būtų nagrinėjamas specialiaame procese dėl pažeidimo, ši byla būtų įdomus aukščiausiojo teismo padaryto Bendrijos teisės pažeidimo, iš kurio kyla valstybės atsakomybė dėl su Bendrijos teise nesuderinamo nacionalinės teisės išaiškinimo, akivaizdžiai pažeidžiančio Teisingumo Teismo praktiką toje srityje, pavyzdys³⁵.

62. Toliau nagrinėjant šį pavyzdį, galima įsivaizduoti situaciją, kai aukščiausiasis teismas taiko, jo nuomone, Bendrijos teisę atitinkantį nacionalinės teisės aktą, nors, remdamasis Bendrijos teisės pirmenybės principu dėl šio akto visiško nesuderinamumo su Bendrijos teise (kuris pašalina bet kokią su Bendrijos teise suderinamo aiškinimo galimybę), turėjo jo netaikyti. Iš to kilęs Bendrijos teisės pažeidimas gali būti susijęs su nacionalinės ir (ar) Bendrijos teisės išaiškinimu, pavyzdžiui, nacionalinę teisę išaiškinant taip, kad jos taikymas atitiktų

31 — Žr. minėtą sprendimą *Komisija prieš Italiją* (31 punktas).

32 — Ten pat (34 ir 35 punktai).

33 — Žr. 1999 m. vasario 9 d. Sprendimą *Dilexport* (C-343/96, Rink p. I-579, 52 ir 54 punktai) būtent dėl nagrinėjamo nacionalinės teisės akto; taip pat 1983 m. lapkričio 9 d. Sprendimą *San Giorgio* (199/82, Rink. p. 3595, 14 punktas) ir 1988 m. kovo 24 d. Sprendimą *Komisija prieš Italiją* (104/86, Rink p. 1799, 7 ir 11 punktai) dėl anksčiau galiojusio teisės akto, galiausiai panaikinto, kuris tiesiogiai numatė tokius pačius reikalavimus įrodymams, kokius taiko kai kurie teismai ir administracinės institucijos aiškindamos ir taikydamos po to priimtą nagrinėjamą nacionalinės teisės aktą.

34 — Šiuo klausimu žr. minėtą 2003 m. gruodžio 9 d. Sprendimą *Komisija prieš Italiją* (33 punktas).

35 — Pažymėčiau, kad *Corte suprema di cassazione*, atrodo, nukrypo nuo šios Teisingumo Teismo praktikos Teisingumo Teismui priėmus sprendimą šioje byloje. Šiuo klausimu žr. 2004 m. liepos 14 d. Sprendimą Nr. 13054 *Soc. Sief e.a./Ministero dell'Economia e delle Finanze e.a. (Foro italiano)* 2004, I, p. 2700.

Bendrijos teisę, todėl pastaroji, be abejonės, būtų blogai išaiškinta, nes šioje situacijoje neįmanoma jų suderinti.

63. Prie šio kaip ir prie ankstesnio pavyzdžio galima dar pateikti atvejį, kai Bendrijos teisės pažeidimas kyla iš klaidingo taikomos Bendrijos materialinės ar procesinės teisės normos išaiškinimo.

64. Valstybės atsakomybės už teisės pažeidimus pašalinimas, motyvuojant vien tuo, kad atitinkamas pažeidimas yra susijęs su teisės normų išaiškinimu, reikštų valstybės atsakomybės pašalinimą kiekvienoje iš šių trijų Bendrijos teisės pažeidimo situacijų. Akivaizdu, kad toks valstybės atsakomybės pašalinimas, kai Bendrijos teisės pažeidimas priskiriamas aukščiausiam teismui, rimtai pažeidžia principą, kurį Teisingumo Teismas nustatė minėtoje *Köbler* byloje.

65. Prie šių skirtingų Bendrijos teisės pažeidimo pavyzdžių reikia priskirti ir situaciją, kai aukščiausiasis teismas pažeidžia pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą tenkančią pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo dėl Bendrijos teisės išaiškinimo.

66. Iš tiesų pažeidęs tokią pareigą atitinkamas teismas gali padaryti klaidą, priskiriamą prie vieno iš aptartų pavyzdžių, t. y. klaidingai išaiškinti taikomą Bendrijos teisę, klaidingai nustatyti iš šios teisės kylančius padarinius, kurie svarbūs norint pateikti Bendrijos teisę atitinkantį nacionalinės teisės akto išaiškinimą, arba klaidingai įvertinti, ar šis aktas atitinka Bendrijos teisę.

67. Į šią pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimo įtaką Bendrijos teisės pažeidimui padaryti Teisingumo Teismas atsižvelgė apibrėždamas kriterijus, pagal kuriuos reikia įvertinti, ar aukščiausiasis teismas akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę, kad būtų nustatyta, ar įvykdyta pirmoji valstybės atsakomybės sąlyga, t. y. pakankamai rimtas Bendrijos teisės pažeidimas.

68. Minėto sprendimo *Köbler* 55 punkte Teisingumo Teismas nustatė, kad būtina atsižvelgti būtent „į pažeistos taisyklės aiškumą ir tikslumą, į tai, ar pažeidimas tyčinis, ar teisės klaida pateisinama, prireikus į Bendrijos institucijos nuostatą ir į atitinkamo teismo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą neįvykdymą“.

69. Šitaip pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas yra vienas iš kriterijų, į kuriuos atsižvelgiama nustatant pakankamai rimto Bendrijos teisės pažeidimo, priskiriamo aukščiausiam teismui, buvimą, papildantį Teisingumo Teismo minėtame sprendime *Brasserie du Pêcheur ir Factortame* bei po jo priimtuose sprendimuose, susijusiuose su valstybės atsakomybe už įstatymų leidėjo ar administracinių institucijų veiksmus, jau nustatytus kriterijus³⁶.

70. Nors Teisingumo Teismas susilaikė nenustatęs šių skirtingų kriterijų, iš kurių kelių tinkamumas atrodo diskutuotinas³⁷, hierarchijos, manau, kad kriterijus, susijęs su pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, yra ypač reikšmingas.

71. Iš tiesų norint nustatyti, ar atitinkama teisės klaida yra pateisinama (šis elementas, mano manymu, yra pagrindinis kriterijus, aplink kurį išsidėsto kiti kriterijai)³⁸, būtina ypač atkreipti dėmesį į atitinkamo aukščiausiojo teismo elgesį, susijusį su jam tenkančia pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

36 — Dėl šių Teisingumo Teismo praktikos teiginių žr. mano išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Köbler*, 131–137 punktus.

37 — Toks, mano nuomone, yra kriterijaus, susijusio su tyčiniu ar netyčiniu pažeidimo pobūdžiu, atvejis, taip pat kriterijaus, susijusio su Bendrijos institucijų elgesiu, atvejis (su išlyga specialiojoje konkurencijos teisės ir valstybės pagalbos srityje, kur šis kriterijus gali būti tinkamas). Šiuo klausimu žr. mano išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Köbler*, 154–156 punktus.

38 — Šiuo klausimu žr. mano išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Köbler*, 139 punktą.

72. Taigi, kai pažeista teisės norma yra neaiški arba netiksli, atitinkama teisės klaida vis tiek nėra pateisinama, nes būtent šiuo atveju aukščiausiasis teismas turi pateikti prejudicinį klausimą, nes jis negali manyti, kad sprendimas dėl atitinkamos teisės nekelia jokios pagrįstos abejonės minėto sprendimo *Cilfit* prasme³⁹, ir ypač kai nėra jokių Teisingumo Teismo sprendimų, kurie galėtų pateikti šio klausimo išaiškinimą⁴⁰.

73. Tačiau kai pažeista teisės norma yra aiški ir tiksli, teisės klaida yra dar mažiau pateisinama, nes jei aukščiausiasis teismas atsitiktinai nusprendžia normos netaikyti, pavyzdžiui, tuomet, kai, jo nuomone, norma prieštarauja kitoms normoms, kurių aiškimas ar taikymas kartu su pažeista norma būtų sunkiai įmanomas, šis teismas taip pat

39 — Žr. sprendimo 16–20 punktus.

40 — Mano nuomone, ši analizė nepašalina tos, kurios laikytasi sprendime *Köbler* (120–124 punktuose) dėl kai kurių Bendrijos teisės normų, kurias Teisingumo Teismas laikė neaiškiomis ir netiksliomis, pažeidimo. Teisingumo Teismo nuomone, atsižvelgiant į teismo bendradarbiavimo, kuris reguliuoja prašymo priimti prejudicinį sprendimą procesą, esmę prejudicinio klausimo atsisakymas gali atrodyti ne toks rimtas kaip nesikreipimas dėl prejudicinio sprendimo apskritai, nes atitinkama teisės klaida (kurios greičiausiai būtų išvengta, jei minėtas klausimas būtų pateiktas) būtų labiau pateisinama nei tuo atveju, kai dėl prejudicinio sprendimo nesikreipta apskritai. Bet kuriuo atveju vertinant griežtai iš teisės ir teisės teorijos pozicijos, galima kelti klausimą dėl to, ar toks skirstymas yra tinkamas, kai, kaip nagrinėjamu atveju, atitinkamas aukščiausiasis teismas atsisakė savo prejudicinio klausimo dėl to, kad klaidingai suprato sprendimą, kurį jam perdavė Teisingumo Teismas po to, kai pastarasis gavo minėtą klausimą, tuo tarpu paprasčiausiai atidžiai perskaicius šį sprendimą (kuris yra nedviprasmiškas) buvo galima išvengti tokios supratimo klaidos (kartu, be abejo, ir klaidos nustatant su tuo susijusias pasekmes bylai išspręsti). Taigi ši Teisingumo Teismo analizė, kuria siekiama sumažinti kriterijaus, susijusio su pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimu, reikšmę, atrodo, iš esmės yra grindžiama tik svarstymu, susijusiu su ypatingomis aplinkybėmis šioje byloje, todėl leidžiama manyti, kad Teismas nesiekė išsiplėsti už šių aplinkybių ribų.

privalo pateikti prejudicinį klausimą; iš jo paties samprotavimų aišku, jog jis taip pat negalėjo manyti, kad jo priimamas sprendimas vertinamos teisės atžvilgiu nekelia jokios pagrįstos abejonės, ypač tuo atveju, kai šis aukščiausiasis teismas norėtų nukrypti ir nuo Teisingumo Teismo praktikos toje srityje⁴¹.

74. Mano nuomone, šie pavyzdžiai rodo, koks gali būti svarbus aukščiausiojo teismo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas atliekant komplikuoatą vertinimą, ar atitinkamos teisės klaidos pobūdis yra pateisinamas, skirtą nustatyti, ar atitinkamas pažeidimas yra pakankamai rimtas, kad dėl jo kiltų valstybės atsakomybė.

75. Tai, kaip Teisingumo Teismas sprendimo *Köbler* 55 punkte vertina pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimą, kurio svarbą vertinant atitinkamos teisės klaidos pateisinamą pobūdį ką tik pažymėjau, mano nuomone, neleidžia pašalinti valstybės atsakomybės, kai Bendrijos

teisės pažeidimas, priskiriamas aukščiausiajam teismui, padaromas kartu pažeidžiant pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

76. Taigi, atrodo, jog tokia yra nacionalinės teisės akto, kuris nagrinėjamas pagrindinėje byloje, reikšmė. Iš tiesų pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas daugeliu atžvilgiu yra susijęs su teisės normų aiškinimo veikla. Dėl tokio pažeidimo, kaip mes jau nurodėme, ne tik kyla grėsmė padaryti Bendrijos teisės pažeidimą, susijusį su teisės normų aiškinimu, bet jis pats gali kilti iš klaidingo Bendrijos teisės aiškinimo arba iš netikslaus Teisingumo Teismo praktikos toje srityje aiškinimo. Todėl pagal tokį nacionalinės teisės aktą valstybės atsakomybė už Bendrijos teisės pažeidimą, padarytą aukščiausiajam teismui nevykdant jam tenkančios pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, negalėtų kilti.

41 — Kaip jau nurodžiau savo išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Köbler*, 141 punkte, Teisingumo Teismo priimti sprendimai, ypač vykstant procesui dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, neišvengiamai saisto nacionalinius teismus, aiškinančius Bendrijos teisės nuostatas, todėl, jei pastarieji nori nukrypti nuo Teisingumo Teismo praktikos, jie turi vienintelę galimybę pateikti Teisingumo Teismui prejudicinį klausimą, jam pateikdami naujus argumentus, į kuriuos atsižvelgęs Teisingumo Teismas galėtų kitaip atsakyti į jau išnagrinėtą klausimą.

77. Remiantis vien minėto sprendimo *Köbler* 55 punktu, kuriame nustatyta valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiajam teismui, principo apimtis, darytina išvada, kad šis principas draudžia nacionalinės teisės aktu (tokiu, koks

yra įstatymas pagrindinėje byloje) pašalinti valstybės atsakomybę tuomet, kai atitinkamas pažeidimas padaromas kartu pažeidžiant pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo.

78. Mano nuomone, taip pat būtų specifinėje situacijoje (be abejonės, retai pasitaikantčioje⁴²), kai Bendrijos teisės pažeidimą, dėl kurio aukščiausiąjį teismą kaltintų privatus asmuo, kurio reikalavimai nebuvo patenkinti, sudarytų vien tik pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimas.

79. Iš tiesų, kaip tai jau esu nurodęs savo išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Köbler*, 144 punkte, negalima *a priori* neigti, kad valstybės atsakomybė gali kilti vien dėl pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo akivaizdaus neįvykdymo, net jei, kaip tai taip pat pabrėžiau (minėtos išvados 149–150 punktuose), valstybės atsakomybės nustatymas šiuo įsivaizduojamu atveju galėtų sukelti rimtų sunkumų pateikiant priežastinio pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo neįvykdymo ir tariamos žalos ryšio įrodymus.

⁴² — Galima įsivaizduoti atvejį, kai privatus asmuo pageidauja pateikti ieškinį dėl valstybės atsakomybės, jį pagrįsdamas tariamu pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimu, o ne tariamu Bendrijos teisės normos, dėl kurios išaiškinimo jis turėtų pateikti minėtą prašymą dėl prejudicinio sprendimo, pažeidimu, tuomet, kai pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimą būtų paprasčiau įrodyti negu akivaizdų atitinkamos materialinės teisės normos pažeidimą.

80. Mano nuomone, šių teiginių visuma rodo, kiek valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiam teismui, principas, kuris buvo nustatytas minėtame sprendime *Köbler*, būtų pažeistas tuo atveju, kai tokia atsakomybė būtų pašalinta (nacionalinės teisės aktu), jei atitinkamas teisės pažeidimas yra susijęs su teisės normų išaiškinimu.

81. Iš išdėstytų argumentų darau išvadą, kad valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiam teismui, principas draudžia nacionalinės teisės aktu pašalinti tokią atsakomybę motyvuojant vien tuo, jog atitinkamas pažeidimas susijęs su teisės normų išaiškinimu.

B — Dėl valstybės atsakomybės pašalinimo, kai Bendrijos teisės pažeidimas, priskiriamas aukščiausiam teismui, susijęs su faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu

82. Pirmiausia gali kilti klausimas, ar valstybės atsakomybės pašalinimas, kai atitinkama teismo veikla yra susijusi su faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu, turi įtakos valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiam teismui, principui.

83. Iš tiesų, bendrai priimta, kad aukščiausiai teismai, priešingai nei žemesnės instancijos teismai, sprendžia tik dėl teisės, bet ne dėl faktinių aplinkybių ir teisės. Taigi jie iš principo neturi vertinti nei faktinių aplinkybių buvimo tikrumo, nei įrodymų, pateiktų joms nustatyti, tinkamumo, prasmės ar reikšmės; pagal prigimtį šį įvertinimą privalo atlikti tik teismai, nagrinėjantys bylas iš esmės. Todėl iš principo aukščiausiųjų teismų vykdoma žemesnės instancijos teismų sprendimų kontrolė apima tik teisės, bet ne fakto klaidos nustatymą⁴³.

joms pritaikant konkretų teisinį režimą⁴⁴. Kiekvienas iš šių veiksmų patenka į teisės klaidos kontrolės sritį, nesvarbu, ar kalbama apie įprastą bylą iš esmės nagrinėjusio teismo įvardytų faktinių aplinkybių, ar teismų su jomis siejamų teisinių pasekmių nustatymą (nustatymą, kuris gali taip pat kilti iš klaidingo sąvokų, susijusių su atitinkama teisine kategorija, išaiškinimo).

85. Bendrijos teisei tokia kontrolė nėra nežinoma.

84. Kartu pastarųjų atliktas faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimas nėra visiškai aukščiausiųjų teismų nekontroliuojamas, nes jie būtent tikrina, ar laikytasi įrodinėjimo taisyklių (susijusių su įrodinėjimo būdų priimtumu ir įrodinėjimo naštos paskirstymu), bei privalo patikrinti faktinių aplinkybių įvertinimo tikslumą, t. y. išnagrinėti, ar atitinkamos faktinės aplinkybės, tokios, kokios nustatytos ginčijamame sprendime, patenka į teisinę kategoriją, kuriai jas priskyrė bylą iš esmės nagrinėjantis teismas, dėl to

86. Pirmiausia, nors procesinės priemonės, skirtos vidaus teisėje užtikrinti teisės subjektų teises, kurias jie įgyja pagal Bendrijos teisę, yra iš esmės reguliuojamos valstybių narių procesinės autonomijos principo su sąlyga, kad yra laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų, vis dėlto yra kelios Bendrijos teisės normos įrodymų srityje. Tai, pavyzdžiui, daugelyje direktyvų numatytos taisyklės, susijusios su įrodinėjimo našta

43 — Šiuo klausimu būtent apie Prancūzijos sistemą žr. J. Boré ir L. Boré, „La cassation en matière civile“, *Dalloz*, trečiasis leidimas, 2003, p. 223 ir 262–278; apie lyginamąją Prancūzijos ir Vokietijos sistemų analizę F. Ferrand, „Cassation française et Révision allemande“, *PLF*, 1993, p. 42 ir 161; apie Italijos sistemą G. Di Federico, „Manuale di ordinamento giudiziario“, *CEDAM*, 2004, p. 83–85. Apie panašias sistemas žr. M. Wathelet ir S. Van Raepenbusch, „Le contrôle sur pourvoi de la Cour de justice des Communautés européennes, dix ans après la création du Tribunal de première instance, Mélanges en l’honneur de M. Schockweile“, 1999, p. 605–633.

44 — Būtent apie Prancūzijos sistemą žr. J. Boré ir L. Boré, *op. cit.*, p. 274, 275 ir 279–294; apie Prancūzijos ir Vokietijos sistemą F. Ferrand, *op. cit.*, p. 135 ir 163, bei apie Italijos sistemą T. Ascarelli, „Le fait et le droit devant la Cour de cassation italienne, Le Fait et le droit, Etudes de logique juridique“, *Bruyant*, Briuselis, 1961, p. 113 ir kt., tai pat F. Mazzarella, „Analisi del giudizio civile di cassazione“, *CEDAM*, trečiasis leidimas, 2003, p. 86.

diskriminacijos srityje⁴⁵. Aukščiausieji teismai privalo užtikrinti, kad bylas iš esmės nagrinėjantys teismai laikytųsi šių normų.

taikant Sutarties 93 straipsnio 3 dalies nuostatas.

87. Be to, ypač daug Bendrijos teisės sąvokų yra tinkamos patikrinti faktinių aplinkybių teisinį įvertinimą. Tai ypač būdinga valstybės pagalbos srityje.

88. Kaip tai jau nurodžiau (išskyrus Reglamente Nr. 994/98 numatytus pakeitimus)⁴⁶, valstybės pagalbos kontrolės sistemos įgyvendinimą vykdo tiek Komisija, tiek nacionaliniai teismai, kuriems yra patikėti skirtingi ir papildomi uždaviniai. Komisija turi tikrinti valstybės pagalbos suderinamumą su bendrąja rinka, nacionaliniai teismai turi užtikrinti (iki galutinio Komisijos sprendimo dėl tokios pagalbos suderinamumo su bendrąja rinka) teises, kurias privatūs asmenys įgyja tiesiogiai

89. Šioje srityje nacionaliniai teismai turi atlikti kelis faktinių aplinkybių teisinio įvertinimo veiksmus. Pirmiausia jie turi nustatyti, ar ginčijama priemonė yra valstybės pagalba Sutarties 92 straipsnio 1 dalies prasme, t. y. ar ja suteikiami pranašumai naudojant viešuosius išteklius jos gavėjui ar gavėjams⁴⁷. Po to jis turi nustatyti, ar ta valstybės pagalba patenka į veiksmų, draudžiamų pagal Sutarties 92 straipsnio 1 dalį, kategoriją, t. y. ar ji gali iškreipti konkurenciją bei ar ji gali paveikti prekybą tarp valstybių narių. Jei nacionalinis teismas padaro išvadą, kad ginčijama priemonė iš principo draudžiama pagal šį straipsnį, jam lieka tik nustatyti, ar ji susijusi su kontrolės procedūra, numatyta Sutarties 93 straipsnio

45 — Žr. 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims, nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (OL L 180, p. 22) 8 straipsnį; taip pat 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (OL L 303, p. 16) 10 straipsnį, pratesiančios 1997 m. gruodžio 15 d. Tarybos direktyvą 97/80/EB dėl įrodinėjimo pareigos diskriminacijos dėl lyties bylose (OL L 14, 1998, p. 6).

46 — Žr. išvados 10–12 punktus, taip pat prie jų esančias išnašas.

47 — Nacionaliniam teismui atlikti šį įvertinimą gali būti sudėtinga, ypač kalbant apie valstybinės kilmės subsidijas, suteiktas siekiant kompensuoti viešųjų paslaugų įsipareigojimų, nustatytų įmonei, sąnaudas, atsižvelgiant į tokios priemonės gavėjui suteiktos naudos kriterijaus reikšmę, kurią Teisingumo Teismas nustatė 2003 m. liepos 24 d. Sprendime *Altmark Trans ir Regierungspräsidium Magdeburg* (C-280/00, Rink. p. I-7747, 83–94 punktai). Taip pat primename, jog Teisingumo Teismas minėtame sprendime *SFEI ir kt.* (50 punkte) pabrėžė, kad „jei nacionalinis teismas abejoja dėl nagrinėjamų priemonių priskyrimo valstybės pagalbai, jis gali prašyti Komisijos paaiškinimų šiuo klausimu“, patikslindamas, kad „1995 m. lapkričio 23 d. komunikate dėl Komisijos ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo valstybės pagalbos srityje <...> Komisija aiškiai paragino nacionalinius teismus kreiptis į ją tuomet, kai jiems kyla sunkumų taikant Sutarties 93 straipsnio 3 dalį, ir paaiškino informacijos, kurią ji gali pateikti, pobūdį“. Teisingumo Teismas taip pat pridūrė, kad „be to, nacionalinis teismas gali ar privalo pagal Sutarties 177 straipsnio antrąją ir trečiąją pastraipas pateikti Teisingumo Teismui prejudicinį klausimą dėl Sutarties 92 straipsnio išaiškinimo“ (51 punktą).

3 dalyje, ir dėl to jis turi, esant reikalui, nustatyti, kad kalbama apie naują pagalbą (kuriai taikoma ši procedūra), o ne apie esamą pagalbą (kuriai ji netaikoma).

Köbler nustatytus kriterijus dėl to akivaizdžiai pažeidžiama taikoma Bendrijos teisė.

90. Tik atlikęs šiuos įvertinimo veiksmus nacionalinis teismas gali nuspręsti, ar ginčijama priemonė teisėta, bei nustatyti visas susijusias pasekmes, kurių atsiranda Sutarties 93 straipsnio 3 dalies pažeidimo atveju⁴⁸.

93. Iš pateiktų argumentų darau išvadą, kad valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiajam teismui, principas draudžia, jog pagal nacionalinės teisės aktą tokia atsakomybė būtų bendrai pašalinta vien tik dėl to, kad atitinkamas sprendimas yra susijęs su faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu.

91. Visi faktinių aplinkybių teisinio įvertinimo veiksmai tokioje srityje, kokia nagrinėjama pagrindinėje byloje, patenka į aukščiausiųjų teismų kontrolės sritį.

94. Dabar reikia nustatyti, ar šis principas taip pat draudžia, kad pagal nacionalinės teisės aktą valstybės atsakomybė kiltų (kai ji nėra pašalinama) tik tyčinės klaidos ar rimto nusižengimo atvejais.

92. Taigi gali būti, kad tikrindami teisės klaidą aukščiausieji teismai galbūt patys padaro teisės klaidą, dėl kurios kyla valstybės atsakomybė, jei pagal minėtame sprendime

C — Dėl valstybės atsakomybės už pažeidimus, priskiriamus aukščiausiajam teismui, taikymo tik tyčinės klaidos ar rimto nusižengimo atvejais

48 — Dėl šių pasekmių apžvalgos žr. mano pirmos išvados byloje, kurioje buvo priimtas minėtas sprendimas *Altmark Trans ir Regierungspräsidium Magdeburg*, 125 punktą. Šiuo klausimu taip pat pabrėžčiau, kad būtinybė nacionaliniam teismui priimti sprendimą dėl ginčijamos priemonės teisėtumo nėra paneigiama galutiname Komisijos sprendime, kuriame nusprendžiama dėl priemonės suderinamumo su bendrąja rinka. Iš tiesų pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką toks Komisijos sprendimas neįteisina *a posteriori* pagalbos priemonių, apie kurias neinformuota, taip pažeidžiant Sutarties 93 straipsnio 3 dalį, įgyvendinimo. Žr. būtent minėtą sprendimą *Saunou* (16 ir 17 punktai); taip pat 2003 m. spalio 21 d. Sprendimą *Van Calsster ir kt.* (C-261/01 ir C-262/01, Rink. p. I-12249, 62 ir 63 punktai) ir 2005 m. liepos 21 d. Sprendimą *Xunta de Galicia (C-71/04, Rink. p. I-7419, 31 punktą)*.

95. Priminsiu, kad minėto sprendimo *Köbler* 53 punkte Teisingumo Teismas nustatė, jog valstybės atsakomybė už Bendrijos teisės

pažeidimus, susijusius su aukščiausiojo teismo sprendimais, kyla tik „išskirtiniais atvejais, kai <...> (pastarasis) *akivaizdžiai* pažeidė taikomą teisę“⁴⁹.

96. Ši formuluotė skiriasi nuo tos, kurią Teisingumo Teismas pateikė minėtame sprendime *Brasserie du Pêcheur ir Factortame*, kai valstybė narė veikia srityje, kurioje ji turi plačią diskreciją. Teisingumo Teismas nusprendė, kad šioje situacijoje valstybės atsakomybė kyla, tik kai „valstybė narė *akivaizdžiai ir rimtai* pažeidžia savo diskrecijos ribas“⁵⁰.

97. Gali kilti klausimas, kokią reikšmę turi toks formuluotės pakeitimas, nes sprendime *Köbler* (55 ir 56 punktuose) Teisingumo Teismas vis dėlto tik pakartojo visą sąrašą kriterijų, kuriuos jis įvardijo minėtame sprendime *Brasserie du Pêcheur ir Factortame* (56 ir 57 punktai), skirtų nustatyti, ar įvykdyta sąlyga, susijusi su atitinkamo pažeidimo pobūdžiu. Kaip jau nurodžiau, pastarajame sprendime Teisingumo Teismas šį sąrašą papildė tik pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pažeidimo kriterijumi.

98. Ar tiesioginės nuorodos į atitinkamo pažeidimo rimtumą nebuvimas yra susijęs su tuo, kad priėmus 2000 m. liepos 4 d. Sprendimą *Bergaderm ir Goupil prieš Komisiją*⁵¹ atsisakyta sąlygos valstybės atsakomybei atsirasti, kylančios iš pažeistos teisės normos aukštesnės teisinės galios, kurią Teisingumo Teismas nustatė prieš keletą metų dėl nesutarinės Bendrijos atsakomybės? Nors ši sąlyga pastarosios atsakomybei atsirasti nebuvo minėtame sprendime *Brasserie du Pêcheur ir Factortame* išplėsta valstybių narių atsakomybei, nors Teisingumo Teismas tame pačiame sprendime perėmė reikalavimą, susijusį su atitinkamo pažeidimo rimtumu (kuris taip pat buvo nustatytas Bendrijos atsakomybės srityje), gali kilti klausimas, ar Teisingumo Teismas minėtame *Köbler* sprendime neturėjo to paties tikslo išvengti, kad šis reikalavimas, kylantis iš atitinkamo pažeidimo rimtumo, būtų aiškinamas kaip reikalavimas, susijęs su pažeistos teisės normos pobūdžiu tiek, kiek vadinamasis aukštesnis ar esminis minėtos taisyklės pobūdis gali būti panaudotas nustatant atitinkamo pažeidimo rimtumą. Klausimas lieka atviras.

99. Taigi, kad ir kaip reikėtų aiškinti šią Teisingumo Teismo praktikoje pateikiamos terminijos raidą, pakartočiau, jog vertinant, ar sąlyga valstybės atsakomybei, kylančiai iš Bendrijos teisės pažeidimo, priskiriamas aukščiausiam teismui, atsirasti yra įvykdyta, Teisingumo Teismo manymu, reikia atsižvelgti būtent į „pažeistos taisyklės aiškumą ir tikslumą, į tai, ar pažeidimas tyčinis, ar teisės klaida pateisinama, prirėikus į Bendri-

49 — Kitu šriftu išskirta mano.

50 — 55 punktas, kitu šriftu išskirta mano.

51 — C-352/98 P, Rink. p. I-5291 (žr. 13 ir 39–47 punktus).

jos institucijos nuostatą ir į atitinkamo teismo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą neįvykdymą⁵². Primename, kad Teisingumo Teismo nuomone, „bet kuriuo atveju Bendrijos teisės pažeidimas yra pakankamai rimtas, kai atitinkamas sprendimas priimtas akivaizdžiai pažeidžiant Teisingumo Teismo praktiką toje srityje“⁵³.

100. Nors „tyčinės klaidos“ ir „rimto nusižengimo“ sąvokos skirtingų valstybių narių teisinėse sistemose gali įgyti labai skirtingą reikšmę, remiantis minėtu sprendimu *Brasserie du Pêcheur ir Factortame*⁵⁴ galima teigti, kad kai kurios aplinkybės, kurios gali būti siejamos su šiomis sąvokomis nacionalinėje teisinėje sistemoje, atsižvelgiant į minėto sprendimo *Köbler* 55 ir 56 punktuose nustatytus kriterijus, yra reikšmingos vertinant, ar aukščiausiasis teismas akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę.

52 — Žr. minėtą sprendimą *Köbler* (55 punktą).

53 — Ten pat (56 punktą).

54 — Žr. minėto sprendimo *Brasserie du Pêcheur ir Factortame* 78 punktą dėl galimybės valstybės narės atsakomybei atsirasti, kai yra klaida. Negalima nepalyginti šios „klaidos“ sąvokos su „tyčios“ (tyčinio ar sąmoningo nusižengimo prasme) ir „rimto nusižengimo“ (netyčinio nusižengimo prasme) sąvokomis.

101. Taigi, jei valstybės atsakomybė pagal nacionalinę teisę gali kilti mažiau griežtomis sąlygomis nei tos, kurios įvardytos minėtame sprendime *Köbler*⁵⁵, priešingai, papildomos ir griežtesnės sąlygos nustatymas reikštų teisės į žalos atlyginimą, kuri yra grindžiama Bendrijos teisės sistema, paneigimą⁵⁶.

102. Neatsisakydamas savo abejonių dėl kriterijaus, reikalaujančio nustatyti, ar nagrinėjamas pažeidimas buvo tyčinis, kurį Teisingumo Teismas galiausiai patvirtino minėtame sprendime *Köbler* (aš tai pripažįstu)⁵⁷, tinkamumo, kaip ir Komisija, iš visų šių Teisingumo Teismo praktikos teiginių darau išvadą, kad Bendrijos teisės pažeidimų, priskiriamų aukščiausiajam teismui, atvejais valstybės atsakomybei atsirasti negali būti keliamą sąlyga, grindžiama „tyčinės klaidos“ ar „rimto nusižengimo“ sąvokomis, kuri yra platesnė nei akivaizdus taikomos teisės pažeidimas (minėto sprendimo *Köbler* 55 ir 56 punktų prasme)⁵⁸.

55 — Žr. minėto sprendimo *Köbler* 57 punktą kartu su minėto sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame* 66 punktu.

56 — Taip pat.

57 — Žr. abejones, kurias išreiškiau savo išvados byloje, kurioje buvo priimtas sprendimas *Köbler*, 156 punkte. Nors ir laikausi šių abejonių, nesiūlau nukrypti nuo Teisingumo Teismo praktikos šiuo klausimu.

58 — Dėl panašios motyvacijos žr. minėto sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame* 79 punktą.

103. Taigi į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą reikia atsakyti taip: nors valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiajam teismui, principas draudžia, kad pagal nacionalinį įstatymą tokia atsakomybė būtų pašalinta bendrai ar vien dėl to, kad atitinkamas pažeidimas susijęs su teisės

normų išaiškinimu ar faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu, tas pats principas nedraudžia, kad minėta atsakomybė kiltų tik esant atitinkamo aukščiausiojo teismo tyčinei klaidai ar rimtam nusižengimui, su išlyga, kad ši sąlyga nėra platesnės apimties nei akivaizdus taikomos teisės pažeidimas.

VI — Išvada

104. Remdamasis šiais samprotavimais Teisingumo Teismui siūlau į *Tribunale di Genova* pateiktą prejudicinį klausimą atsakyti taip:

„Nors valstybės atsakomybės už Bendrijos teisės pažeidimus, priskiriamus aukščiausiajam teismui, principas draudžia, kad pagal nacionalinį įstatymą tokia atsakomybė būtų pašalinta bendrai ar vien dėl to, jog atitinkamas pažeidimas susijęs su teisės normų išaiškinimu ar faktinių aplinkybių ir įrodymų įvertinimu, tas pats principas nedraudžia, kad minėta atsakomybė kiltų tik esant atitinkamo aukščiausiojo teismo tyčinei klaidai ar rimtam nusižengimui, su išlyga, kad ši sąlyga nėra platesnė nei akivaizdus taikomos teisės pažeidimas“.